Kadın Hareketi ve Feminizm Gündelik Hayatımızın Gramerini Nasıl Değiştirdi?

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar günü vesilesiyle Türkiye'de kadın hareket(ler)inin ve Feminizmin hayatımız, pratiklerimiz ve düşünce biçimlerimizi nasıl değiştirmiş olduğu üzerine bir değerlendirme yapmak istenildiğinde ilk fark edilen feminist mücadelenin (hareket, kuram ve ideoloji olarak) nereden bakılsa *yarım asırlık* bir birikim ve kazanıma sahip olduğudur. Her ne kadar Feminist hareketin kamusal alandaki görünürlüğü 1980 sonrası darbe dönemine denk gelse de dikkatli bir bakış kadın mücadelesinin tarihini 1975'lerde İlerici Kadınlar Derneği (İKD) ile başlatacaktır.[1] Bu açıdan 1976'da 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününün Türkiye'de ilk kutlanmasının da derneğin inisiyatifi ile gerçekleştiği kayıt düşülmelidir.[2] Yine İKD'nin "*Eşitlik, İlerleme ve Barış*" sloganı altında yerel yönetim ve işverenlerden hamilelik izninin uzatılması, kadınların emekli maaşlarının yükseltilmesi, küçük çocuklara süt desteği, kentsel alt yapının iyileştirilmesi gibi talepleri, erkek mücadele arkadaşları tarafından *belediye komünizmi* olarak küçümsense de günümüzdeki mücadeleye denk düşmesi ile İKD'nin "ileri görüşlülüğü" yüzümüzde bir gülümseme yaratır.

Feminist mücadelenin kayıt düşülen ikinci bir kazanımı 1980 darbesi sonrası tüm siyasi parti ve önderlerinin yasaklı olduğu, gösteri, yürüyüş ve protestolara izin verilmediği, sosyalist, milliyetçi ve Kürt ve muhafazakâr muhaliflerin büyük bir bölümünün tutuklu olduğu bir dönemde kamusal alandaki ilk siyasi muhalif hareket olması ve bu anlamda darbenin kısıtlayıcı ortamına karşın, diğer toplumsal hareketler için alan açtığı ve yol gösterdiğidir. Yani 2. Dalga hareket o dönemin aynı zamanda önemli bir demokrasi aktörüdür. Fakat Feminist hareketin ve kadın mücadelesinin Türkiye siyasal alanına katkısı sadece yapıla- ve düşünülegeldiği şekliyle siyasi hayata bir katkı olarak değerlendirilemez. Mücadele, toplumsal hayatın kurucu ögelerinden biri olarak *toplumsal cinsiyet düzenine* getirdiği kapsamlı eleştirilerle hem gündelik hayatı ve gündelik hayatta kabullenilegelmiş pratikleri siyasetin müzakere alanına katarak *siyasal alanı* genişletmiş, hem de *politik olanın* tanımını değiştirip kendi *hiyerarşisiz ve merkezsiz örgütlenme kültürü* üzerinden *Türkiye siyasi kültürünü* dönüştürmüştür.[3]

Mademki feminist kuram, ideoloji ve harekete göre *gündelik hayat* siyasi olanın alanından dışlanamaz, ayrı görülemez, tam tersi iç içe geçmiştir ve arzu edilen *toplumsal dönüşüm* gündelik hayatlarımızdan başlamayı gerektirir, o zaman feminizmin ve kadın hareketinin bu dönüşüme katkısı ne olmuştur? Ana başlıklarıyla düşünelim:

Aile İçi İktidar ve Duygu İlişkilerinin İç İçe Geçmişliği

Gündelik hayat pratiklerimizden bahsederken aileden, ailenin toplumsal cinsiyet rejiminden ve aile içindeki toplumsal cinsiyet rol dağılımımızdan bahsetmeden olmaz. Feminist Kuramcı Raewyn Connell çok katmanlı ve yoğun ilişkilerden oluşan ailede iktidar, ekonomi, duygu ve direniş örgülerinin nasıl iç içe geçmiş olduğunun altını çizer. Patriyarkal aile *cinsiyetçi ve yaşçı* hiyerarşisiyle, *erkeğin* kadın üzerindeki ve *yaşlı olanın* genç üzerindeki üstünlüğü ile bize bir takım toplumsal cinsiyet rolleri atar.[4]

Bu bağlamda biricik ve bireysel olarak şekillendiğini düşündüğümüz cinsellik, cinsel arzu ve kimliklerimizin de ailenin cinsiyet rejiminden ve toplumun cinsiyet düzeninden ve iktidar ilişkilerinden bağımsız görülemez. Feminist hareket, aile içindeki iktidar ilişkileri ile duygusal ilişkilerin iç içe geçmişliğini vurgulayarak toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsel pratikler hakkında farkındalık

[1] Al Rebholz (2012), 165
[2] Çaha (1996), 131
[3] Al Rebholz (2007)
[4] Connell (1998)

geliştirmemizi sağladı. Yani bize kadın(sı) hissetme, sevme, sevilme, sevdaya düşme, arzula(n)ma, cinselliklerimizi kurma/yaşama pratiklerimizin, hangi erkekleri çekici bulduğumuzun, hangi adamlara çekildiğimizin, sevgi için/adına nelere katlandığımızın, boyun eğdiğimizin, hangi fedakarlıklarda bulunduğumuzun, ne zaman sevilmiş hissettiğimizin, bunun için neleri göze aldığımızın, neye/nasıl tutkulandığımızın, bütün bunların toplumsal iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığını ve hatta bizzat iktidarın bir aracı olduğunu gösterdi.

Tahakküm ilişkilerine gönüllü rıza

Mademki "ağır erkeklere" gönlümüz *kendi* isteyerek düşüyor, *maço erkeklikleri* bazen özellikle çekici buluyoruz, o zaman tahakküm ilişkilerini de her zaman bir baskılama, egemenliği altına alma, zor kullanarak diğerini kendine tabi etme olarak düşünemeyiz. Tam tersi tahakküm ilişkileri bir şekilde rıza ilişkilerini de içerir ve hatta Fransız antropolog/sosyolog Pierre Bourdieu'nün gösterdiği gibi, bedene kazınmıştır ve biz pek de farkında olmadan işlerliklerini kazanırlar.[5] Gündelik hayatta birçok bedensel tutum ve tavırlarımız tam da bu içselleştirilmiş tahakküm ilişkilerini gösterirler kendi bedenlerimize çeki düzen verme, mütevazi ve edepli görünme çabamız üzerinden. Yani bir anlamda boyun eğmeyi, cinsiyetlendirilmiş toplumsal düzenin kural/sınırlarını kabullenmeyi, onay vermeyi, *iffetli eş, terbiyeli kız ve kadın* olmak üzerinden kabul görmenin "hazzını" da alarak hayata geçiririz. Kim bu konularda farkındalık ve bilinç geliştirmemizi, içselleştirdiğimiz normları gözden geçirmemizi sağlamıştır? Feministler.

Feminist Bilinç Yükseltme Grupları

Feminist Bilinç Yükseltme Grupları 2. Dalga Türkiye feminizminin ilk zamanlarına ve sadece kapalı küçük gruplara özgü görülebilir ama kamusal alanda sözün yayılması üzerinden etkileri büyük olmuştur. Bilinç yükseltme grupları üzerinden pek tekil sandığımız kişisel şiddet, aşağılanma, baskılanma, sevdalanma ve hor görülme biçimlerimizin ne kadar ortak olduğunu, gündelik hayatta *normal diye kabullendiğimiz banal pratiklerin* aslında bizi ne kadar örselediğini ve öznelliklerimize ket vurduğunu öğrendik, daha önce farkında bile olmadığımız otomatikleşmiş tepki, görev bilinci ve sorumluluk yüklenişlerimizin tahakküme gönüllü rıza gösterişimiz olduğunu, doğrusunun böyle olduğunu düşündüğümüzü bize gösterdi.

Ataerkil Pazarlık

Hatta bir adım ileriye gidersek yine feminist kuram ve hareket bize gösterdi ki cinsiyetlendirilmiş toplumsal düzenin tahakküm ilişkilerine gönüllü rıza gösterdiğimizde bize de birtakım ayrıcalıklar veriliyor, alanlar tanınıyor. Feminist kuramcı Deniz Kandiyoti'nin Ataerkil Pazarlık kavramı[6] üzerinden gösterdiği gibi bu düzenin sürdürülebilmesi için biz de birtakım iş birliklerine, göz yummalara, örtbas etmelere, iktidar paylaşımına davet ediliyor ve iş birliğimizin karşılığı olarak belli ayrıcalıklar ve çıkarlar edinebiliyoruz. Yani örneğin iffetli olursak bize imkân dahilinde *sıcak, güvenli ve huzurlu yuvalar* vaat ediliyor diğer "iffetsiz" hemcinslerimizi ele vermemiz, dışlamamız, ayıplamamız, hizaya getirmemiz karşılığında. Ya da Ataerkinin normlarını yeniden üretmemiz/desteklememiz karşılığında bir çiçek, birkaç altın, birkaç bilezik, bir gelinlik, bir kutlama, bir mimoza olma haline tav olmaya karşı tetikte olmamız gerektiğini fark ettirdi Feminizm bize. En azından bu küçük imtiyazların/statülerin ödenen bedellere değip değmeyeceğini sorgulamamız gerektiğini.

---

[5] Bourdieu (2014)

[6] Kandiyoti (2021)

Kadının Görünmez Emeği

Yine Feminist kuram ve hareket gösterdi ki evde gönüllü gerçekleştirdiğimiz, dışardaki mesaimize ek olarak üstlendiğimiz tüm o temizlik, çocuk yetiştirme, çamaşır, bulaşık, marketten aldıklarımızın insan vücudu tarafından sindirilebilecek gıdalara dönüştürmenin hepsi teker teker bir emektir, ücretli bir karşılığı vardır. *Kadının görünmeyen emeği* bu anlamda ataerki ile iş birliği yapan kapitalizmin payandalarından biridir.[7]

Kızkardeşlik

Yine Feminist Kızkardeşlik fikri sayesinde fahişe/bakire/anne ayrımlarının nasıl Ataerkinin kavramsal araçları olduğunu, Kürdü, Türkü, türbanlısı, başı açığı, göçmeni, yerlisi, yabancısı demeden ama farklılıklarımızı da örtbas etmeden, yok sayıp geçmeden nasıl kadınlık deneyimlerimizin ortak paydası üzerinden bir araya gelebileceğimizi ve dayanışabileceğimizi gösterdi bize feminizm. Çok yol alındı kızkardeşlikte, daha da alınabilir.

Namus/Töre mi yoksa Kadın Cinayeti mi?

Yine namus ve töre cinayetleri kategorileştirmelerinin, töre/gelenek ve coğrafyaya göre ayrım yapmanın bizi ayırabilmek, afallatmak için kullandığı söylemsel bir aparattan ibaret olduğunu, etnik kimlik, "namusluluk" / "namussuzluk" /yöre fark etmeden hepsinin kadın cinayeti olduğunu,[8] kadınların/genç kızların bir sinemaya/markete "izinsiz" gittikleri için bu ülkede katledilebildiklerini gösterdi.

Bedenlerimiz bize aittir!

İster işgalci muhafazakâr İsrail politikalarına 8-10 çocuk doğuralım ister Filistin direnişine oğul yetiştirelim ister ülke zenginliği ve kalkınma için çocuk doğurmaya teşvik edilelim feminizm, bedenlerimizin bize ait olduğunu gösterdi, devletlerin, ideolojilerin, siyasal kavgaların, etnik aidiyetlerin üreme yarışlarının bir aracı olamayacağını haykırma cesaretini, özgüvenini ve farkındalığını verdi.

Kişisel olan politiktir!

Yine Feminist Hareket, Kuram ve İdeoloji sayesinde öğrendik ki sadece yönetme, devlet, ekonomi, eğitim, sağlık, kentleşme, göç gibi konular değil ama beden politikaları, kadına şiddet, ev içi şiddet, istismar, cinselliklerimiz, aile ve akraba ilişkilerimiz, toplumsal cinsiyet rol dağılımı, hasta/engelli/sakat/ çocuk bakımı, ihtimam ve duygusal emek tüm bunlar siyasetin konusudur, tartışma ve müzakereye açık olmalı, toplumsal uzlaşı mücadelelerinin bahsi olmalıdır. Eğer dövülüyorsak kocamız/abimiz/babamız tarafından bu siyasi bir meseledir, ölüm, şiddet, sömürü ve taciz ve istismar edilmemiz siyasetin konusudur. Siyasi kurum ve uygulamalar bunlara çözüm getirmelidir.

Türkiye'de 2. ve 3. Dalga Feminizmler ve Kadın hareketleri bize tüm bunları ve daha nice konvansiyonel olmayan form ve mücadele yollarını (dayağa karşı mitingi, tacize karşı mor iğne kampanyası, düzenli organize edilen 8 Mart Gece Yürüyüşleri üzerinden kent sokaklarının geceleri de kadınlara ait olduğunu, Kadın Sığınma Evleri) gösterdi, kazandırdı. Sokaklar, kentler, meydanlar,

[7] Savran & Tura (1992)
[8] Koğacıoğlu (2007)

meclis ve diğer yaşam alanlarını bizim yaptı. Gündelik hayatlarımızın gramerini toplumsal cinsiyet adaleti ve eşitliği üzerinden yeniden yazdı. Biz de bu Feminist gramer(ler)i yazmaya ve kızlarımıza ve oğullarımıza aktarmaya devam edelim.
Duyarlılıklarımız, bilinçliliklerimiz, farkındalıklarımız, uyanmalarımız ve mücadelelerimizle daha nice Feminist pratik ve tavır almalara, 8 Mart'ın kadınlara ve çocuklara şiddetin olmadan kutlandığı günlere! Yaşasın Dünya Emekçi Kadınlar Günü!

Yararlanılan Kaynaklar:

Al-Rebholz, A. (2012): Das Ringen um die Zivilgesellschaft in der Türkei, Transkript, Bielefeld.

Al-Rebholz, A. (2007): Feminist Production of Knowledge and Redefinition of Poltics in Turkey. In: Lene Behmenburg et. al. Wissenschaf(f)t Geschlecht. Ulrike Helmer Verlag, Frankfurt am Main.

Bourdieu, P. (2014): Eril Tahakküm. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Connell, R. W. (1998): Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Çaha, Ö. (1996): Sivil Kadın. Vadi Yayınları. Ankara.

Kandiyoti, K. (2021): Ataerkil Pazarlık - FeministBellek Erişim, 21 Mart 2025.

Koğacıoğlu, D. (2007): Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği. Kültür ve Siyasete Feminist Yaklaşımlar 3.

Savran, G. Tura, N. (1992): Kadının Görünmeyen Emeği. Kardelen Yayınları, İstanbul.